

SINUSOIDELE LIBERALISMULUI POSTDECEMBRIST. P.N.L. ÎNTRE 1990 ȘI 2005

Sabina Fati

Mișcarea liberală a traversat lent, ezitant și oscilant tranziția prelungită din România. Întreținând dezbinările, repetând rupturile, liberalii autohtoni au găsit târziu soluția unei construcții durabile. Absența bazei economice și sociale, necesară pentru buna funcționare a unui partid, precum și lipsa de viziune a liderilor Partidului Național Liberal (P.N.L.)¹ la începutul anilor '90 au dus, la fel ca în cazul celorlalte partide istorice (P.N.Ț.C.D., P.S.D.R.) la un start întârziat. Liberalilor, țărăniștilor și social-democraților le lipseau nu doar mijloacele logistice, dar și activitățile politice recente care să le dea credibilitate. Deși mulți dintre fruntașii acestor partide făcuseră închisoare politică, după ieșirea lor din detenție (1964 sau mai devreme), aceștia nu au încercat formule de opoziție, rezistență sau contestare a regimului totalitar. Nici intelectualii mai tineri care se asociaseră formațiunilor istorice nu aveau în spate exercițiul disidenței, de aceea discursul lor anticomunist era după cum observă Daniel Barbu în același timp “competent și ilegal”: “competent” pentru că “totalitarismul aparține trecutului și, ca atare, evaluarea lui a devenit un bun public”; “ilegal” pentru că “intelectualii rostesc, după căderea comunismului, acele cuvinte pe care trebuia să i le adreseze, pe când se afla în plină putere, regimului totalitar”². Sistemul represiv din România a omorât, însă, din fașă orice mișcare de opoziție. Frica generalizată, decapitarea clasei politice interbelice, neutralizarea elitei intelectuale care a exersat democrația înainte de instaurarea comunismului, complicitățile Bisericii ortodoxe cu statul totalitar au făcut imposibilă coagularea unei disidențe reale. Absența oricărei forme de opoziție a devenit după 1989 un handicap care a împărțit ulterior societatea românească în comuniști și anticomuniști. Fostul președinte liberal crede că dacă România ar fi avut “o mișcare civică puternică înainte de '90, cum s-a întâmplat în mai toate statele din jur, această structurare comunism-anticomunism se epuiza în 1990”³.

“Alungați lupii, alungați comuniștii!” (din clipul electoral prezentat de Radu Câmpeanu în campania electorală din 1990)

La sfârșitul anului 1989 în România erau peste patru milioane de membri ai partidului comunist, câteva zeci de mii de activiști P.C.R. și câteva sute de mii de

¹ PNL este înscris ca partid politic prin Decizia civilă nr. 4, din 15 ianuarie 1990, a Tribunalului Municipiului București. Din Comitetul de inițiativă pentru reînființarea P.N.L. fac parte membri ai partidului din perioada interbelică: Radu Câmpeanu, Dan Amedeo Lăzărescu, I. V. Săndulescu.

² Daniel Barbu, *Republica absentă*, București, Editura Nemira, 1999, p. 104-105.

³ Valeriu Stoica, *Provocări liberale*, Valeriu Stoica în dialog cu Dragoș Paul Aligică, București, Editura Humanitas, 2003, p. 39.

colaboratori ai Securității. Cel puțin un sfert din electoratul autohton avea în 1990 legături directe cu partidul unic, iar dacă adunăm și familiile acestora numărul celor atașați, într-un fel sau altul de P.C.R., ajungea la aproape jumătate din populația cu drept de vot. Conservatorismul acestora, teama de schimbare, lecțiile de istorie despre “capitalismul sălbatic” au făcut de la bun început dificilă soarta partidelor de opoziție. Nici liberalii, nici țărăniștii nu au ținut cont de factorii psihologici de blocaj și de respingere. Nu au știut să pună diagnosticul corect și să găsească soluțiile cele mai bune. Dar chiar având la îndemână o diagnoză corectă, opoziția nu ar fi avut prea multe șanse, dacă ținem cont de structura socială care la alegerile din 1990 era cea formată și consolidată de puterea comunistă. Politologul Silviu Brucan consideră că structura socială formată din 40% muncitori, 29% țărani și sub 20% de persoane angajate în servicii includea România în categoria țărilor subdezvoltate, iar “FSN era beneficiarul politic al subdezvoltării” fiindcă avea aceeași bază socială pe care conta și Partidul Comunist cu singura deosebire că “Ceașescu îi înșelase și îi ademenise pe muncitori și pe țărani, iar Frontul îi cultivase și le satisfăcuse dorințele după revoluție”⁴. Categoriile amintite de Silviu Brucan primiseră din partea F.S.N. diverse cadouri: muncitorii – săptămâna de cinci zile și măritii de salarii mult peste productivitatea întreprinderilor, țărani dobândiseră, cel puțin teoretic, 30 la sută din suprafața arabilă pentru loturi individuale și libertatea de a produce și vinde fără restricții, în vreme ce intelectualitatea, categoria socială cea mai mobilă “se angajase viu în lupta politică, fără să fi ajuns însă la o expresie a intereselor ei” întrucât “nu apăruseră diferențieri sociale de natură a genera polarizări politice exprimate în programe alternative”⁵. De aceea “singura dispută virulentă a fost în jurul condamnării comunismului și încercările de a-l perpetua în forme și sub etichete noi”⁶. Fostul președinte PNL, Valeriu Stoica, argumentează, însă că falia comunism-anticomunism ar fi fost creată în 28 ianuarie 1990⁷, iar Ion Iliescu ar fi principalul responsabil pentru producerea ei: “dacă imediat după căderea lui Ceaușescu se accepta divizarea puterii politice și un sistem de tranziție până la alegeri, prin gestionarea comună a puterii, poate că s-ar fi evitat marile tensiuni politice și clivaje care au urmat. Dacă după 28 ianuarie 1990 Iliescu înțelegea acest lucru, poate s-ar fi evitat această falie uriașă care nu s-a închis decât în 2000”⁸. Discursul anticomunist avea însă mai multe funcții imediat după căderea regimului comunist: în primul rând de exorcizare a unei perioade considerată malefică de partidele de opoziție și de o parte a intelectualilor care asociau acțiunile Frontului cu cele ale fostului regim. În al doilea rând, acest discurs avea și o funcție informativă, aceea de a arăta opiniei publice din ce parte a venit “răul”, cum și unde poate fi identificat. Nu în ultimul rând, discursul comunism-anticomunism era o modalitate de departajare a partidelor de opoziție de puterea reprezentată prin F.S.N. Era desigur și o formulă de “act manque” a celor care au ratat în perioada dictaturii posibilitatea de a face dizidență. Politicienii din această categorie au ales formulele cele mai radicale de discurs, preferând în locul pragmatismului electoral și al echilibrului o revanșă târzie.

⁴ Silviu Brucan, *De la capitalism la socialism și retur. O biografie între două revoluții*, București, Editura Nemira, 1998, p. 280.

⁵ Idem, *Spectrul politic românesc în preajma alegerilor legislative*, în “Adevărul”, 25 martie 1992.

⁶ *Ibidem*.

⁷ La 28 ianuarie 1990 a avut loc demonstrația inițiată de P.N.L., P.N.Ț.C.D. și P.S.D.R. împotriva intenției de transformare a Frontului Salvării Naționale în partid politic pentru a participa la alegeri. La 29 ianuarie are loc prima mineriadă menită să împrăștie forțele de opoziție: sunt devastate sediile partidelor politice și distruse mijloacele logistice modeste achiziționate de acestea.

⁸ Valeriu Stoica, *op. cit.*, p. 40.

Discursul radical anticomunist practicat de liberali a scăzut potențialul acestui partid, mai cu seamă după ce clipul electoral al P.N.L., prezentat la TVR, a fost văzut în toată țara: “Alungați lupii, alungați comuniștii”. Potrivit unor estimări electorale, P.N.L. ar fi putut obține între 15 și 20% din voturi dacă nu ar fi folosit materiale de campanie care să alarmeze opinia publică⁹. Cruciada anticomunistă “nu a fost o simplă eroare strategică, o enormă autoamăgire, ci a însemnat și o eroare tactică gravă cu consecințe vizibile în campania electorală și în rezultatul alegerilor”¹⁰. Aceste erori s-au suprapus nu doar pe o structură socială inadecvată acestui tip de discurs, conservatoare și reticentă, ci și pe o structură de putere sprijinită pe vechii piloni ai regimului comunist, gata să facă orice pentru a nu-și pierde locul la vârf. După căderea regimului comunist toate instituțiile publice erau în mâinile F.S.N., iar cei mai mulți dintre șefii acestora se regăseau în tabăra puterii. Televiziunea și radioul naționale erau singurele canale audio-vizuale care ajungeau în casele oamenilor, iar acestea erau de asemenea la dispoziția Frontului. Ziarele, deși în tiraje mari, nu erau distribuite uniform, și în orice caz nu ajungeau în zona rurală. Practic F.S.N. avea în 1990 de partea sa toate instrumentele necesare câștigării alegerilor, inclusiv oameni bine pregătiți, specialiști în propagandă plus logistica fostului partid comunist.

1. Stagnare și evoluție

În condițiile critice ale campaniei din 1990, în care P.N.L. era dezavantajat de lipsa tehnicienilor și a experților, de absența unor lideri experimentați, precum și de imposibilitatea organizării sale în teritoriu într-un timp foarte scurt, liberalii au reușit totuși să-și asigure un număr de 985.094 de voturi pentru Senat și 879.290 de voturi pentru Camera Deputaților. Zece ani mai târziu, după ce P.N.L. fusese la guvernare, iar instituțiile statului se profesionalizaseră, performanța liberalilor a rămas, în mare, aceeași. Numărul votanților P.N.L. la alegerile din 2000 fiind chiar mai mic: 814.381 de voturi pentru Senat și 747.263 de voturi pentru Camera Deputaților.

Tabelul 1
Evoluția PNL la alegerile din 1990 și 2000

Anul	Număr de voturi	Procente	Mandate
Senat			
1990	985.094	7,06	10
2000	814.381	7,48	13
Camera Deputaților			
1990	879.290	6,41	29
2000	747.263	6,89	30

Tabelul 2
Alegerile prezidențiale

Anul	Număr de voturi	Procente
1990 – Radu Câmpeanu	1.529.188	10,16
2000 – Teodor Stolojan	1.321.420	11,78

⁹ Dan Pavel, Iulia Huiu, *Nu putem reuși decât împreună. O istorie analitică a Convenției Democratice, 1989-2000*, Iași, Polirom, 2003, p. 57-58.

¹⁰ *Ibidem*.

Tabelul 3
Număr de alegători și voturi exprimate

Anul electoral	Numărul total al alegătorilor potrivit listelor electorale	Numărul total al voturilor exprimate
1990	17.200.722	14.826.616
2000	17.699.727	11.559.458

Aritmetic vorbind, Partidul Național Liberal nu a pierdut foarte multe voturi din 1990 până în 2000 (tabelul 1) în condițiile în care numărul total al alegătorilor a scăzut din 1990 până în 2000 cu 3.267.158 (tabelul 3). Practic în 2000 s-au prezentat la vot doar 77,96 % din totalul alegătorilor prezenți la urne în 1990.

Procentual P.N.L. a câștigat 0,4 la sută în zece ani. Un procent nesemnificativ pentru un partid care a avut timp să-și creeze structuri, să se apropie de electorat, să-și recruteze lideri, experți, tehnicieni. Am ales ca ani de referință 1990 și 2000 pentru că doar la alegerile din acești ani P.N.L. a candidat singur la alegerile parlamentare, fără a socoti anul 1992 în care P.N.L. din care se desprinseseră diverse grupuri (care s-au alăturat C.D.R.), a candidat de asemenea pe liste separate fără a strânge însă cele 3 procente necesare intrării în legislativ. În 2004 liberalii au reușit să fie destul de convingător la alegerile locale, obținând 443 de mandate de primari (față de 380 P.D. și 1702 P.S.D.), dar performanța sa de la scrutinul general nu poate fi evaluată exact, ci doar la pachet cu P.D., mai ales după unele incidente care au grevat imaginea P.N.L. în perioada campaniei electorale din același an.

Tabelul 4
Evoluția liberalilor la alegerile postdecembriste

Anul alegerilor generale	Partide liberale	Locuri în parlament	
		Senat	Camera
1990	PNL	10	29
1992	PNL	0	0
	PAC	7	14
	PL (PNL-AT&PNL-CD)	4	13
	TOTAL	11	27
1996	PNL	16	24
	PNL-CD	1	4
	TOTAL	17	28
2000	PNL	13	30
2004	PNL	28	64

Liberalii au obținut cele mai multe locuri în parlament atunci când au candidat pe liste comune. Acest lucru se observă prima dată în 1996 când însumează 45 de mandate

în parlament, candidând sub umbrela C.D.R., iar apoi în 2004 când P.N.L. reușește să-și dubleze practic numărul de parlamentari față de alegerile din 1996, ajungând la 92 de senatori și deputați, după o campanie dură sub sigla Alianței P.N.L.-P.D. Succesul la urne al P.N.L. pare, așadar, potențat de o alianță în care să se regăsească și electoratul cu vederi reformiste de centru stânga, care nu are încredere în urmașii comuniștilor din P.S.D.

Din 1990 până în 2000, P.N.L. nu a reușit să-și mărească electoratul care i s-a alăturat în 1990 în mod spontan. Atunci P.N.L. a primit un cec în alb din partea celor care aderau la doctrina liberală și care sperau că acest partid va avea inteligența și forța să crească în perioada imediat următoare. În zece ani P.N.L. nu a reușit să demonstreze că poate produce schimbări fundamentale și că poate recruta lideri și intelectuali care să ajute în mod crucial la dezvoltarea mișcării liberale autohtone.

Perioada în care P.N.L. s-a aflat la guvernare cu C.D.R., P.D. și U.D.M.R. (1996 - 2000) nu a fost valorificată de reprezentanții acestui partid pentru promovarea politicilor liberale. În cei patru ani cât s-a aflat la putere, Partidul Național Liberal și-a folosit resursele pentru a-și proiecta o imagine distinctă, pentru a demonstra că în peisajul politic românesc reprezintă cu adevărat curentul liberal. Eforturile liberalilor au dat în cele din urmă rezultatul dorit, acela de a reuși decuplarea P.N.L. de C.D.R. în condițiile în care Convenția Democratică era văzută ca țapul ispășitor al guvernării de coaliție. Totuși cele șapte procente obținute în urma alegerilor din 2000 sugerează fie că P.N.L. nu a reușit să atragă în număr mai mare electoratul liberal, fie că în România electoratul de acest tip este foarte redus.

Nici acțiunile concrete ale P.N.L. și nici personajele de prim plan din partid nu au demonstrat, însă, că Partidul Național Liberal este exponentul liberalismului. Toate variantele tradiției liberale au în comun o anumită concepție care este *individualistă*, în sensul că afirmă primatul moral al persoanei în fața oricărei colectivități sociale; este *egalitaristă*, în măsura în care atribuie tuturor oamenilor același statut moral și neagă relevanța meritului moral al indivizilor umani pentru orânduirea legală sau politică, și este *melioristă* în convingerile privind corigibilitatea și posibilitatea de a îmbunătăți orice instituție socială și orice tip de organizare politică. De asemenea liberalismul clasic pune un important accent pe rolul instituției proprietății private și a pieței private în constituirea și protejarea libertăților fundamentale ale individului. La toate acestea gândirea postliberală consideră că trebuie găsite soluții pentru coexistența pașnică a diferitelor forme de cultură fără a face apel la beneficiile îndoielnice ale universalismului. Postliberalismul la care ar trebui să se raporteze și liberalii români are în vedere inclusiv problema găsirii instituțiilor care pot ocroti diversitatea culturală atât în relațiile dintre state cât și în interiorul acestora. Liderii P.N.L. enunță uneori principiile liberalismului clasic, dar cel puțin în perioada în care partidul s-a aflat la putere nu s-au găsit personajele care să le și pună în practică. Dezbaterile despre liberalism-postliberalism nu au preocupat nicicând elita P.N.L. Iar reticența și declarațiile naționaliste ale liberalilor din perioada în care partidul se afla la guvernare față de cererea minorității maghiare (reprezentată la guvernare de U.D.M.R.) privind reînființarea universității de stat maghiare (desființată de regimul comunist) au arătat adevărata față a liberalismului autohton.

Opoziția Partidului Național Liberal la cererile U.D.M.R. din perioada 1996-2000, precum și persistența aceluiași tip de mesaj și după trecerea P.N.L. în opoziție sugerează că partidul nu este dornic să-și formeze pe termen lung un electorat cu gândire liberală ci preferă să atragă de partea sa prin orice metodă, inclusiv făcând apel la discursul

naționalist, cât mai mulți alegători. Formula descoperită de fostul președinte, Valeriu Stoica, nu este eficientă, fiindcă electoratul sensibil la parada naționalistă nu se lasă ispitit de P.N.L., iar electoratul liberal după cum arată cercetările sociologice este mult mai tolerant decât alegătorii celorlalte partide.

În cei patru ani aflați la guvernare, Partidul Național Liberal a fost interesat prea puțin să pună în practică principiile liberalismului, concentrându-se mai degrabă asupra jocurilor politice, a mișcărilor de culise, a creării unui capital de imagine. După alegerile din '96, liberalii au dorit în primul rând să arate că au propriul lor electorat și că nu au ajuns în parlament pe spezele Convenției Democratice. Rolul P.N.L. în coaliție a fost minor, inițiativele legislative timide și apropiate mai degrabă de politica social-democraților, iar discursul liderilor ambiguu în multe probleme importante, cum ar fi, de exemplu, alăturarea partidului la acțiunea Partidului Democrat de înlăturare a fostului prim-ministru Ciorbea, tergiversarea restituirii caselor naționalizate, poziția inițială a președintelui P.N.L. la aceea dată, Mircea Ionescu Quintus, de respingere a participării României la operațiunile din Kosovo, alături de forțele N.A.T.O., prin care P.N.L. s-a situat și de această dată în tabăra naționaliștilor.

2. Divizare și reunificare

Concentrarea liderilor P.N.L. asupra propriului partid în detrimentul guvernării a avut și părțile sale pozitive. În 1998 s-a finalizat unificarea liberală. Circa zece formațiuni care se revendicau de la doctrina liberală populasera scena politică autohtonă în primii ani ai perioadei post-decembriste. În iulie 1990 are loc prima scindare a P.N.L., după ce au fost excluși din partid mai mulți reprezentanți ai noii generații: Dinu Patriciu, Andrei Chiliman, Călin Popescu Tăriceanu – exponenți ai unui grup care solicita schimbarea conducerii PNL, reproșându-i direct lui Radu Câmpeanu (primul președinte al P.N.L. după 1990) și susținătorilor acestuia nerespectarea principiilor liberale și a normelor democratice, necunoașterea realităților autohtone. În urma acestor critici, Radu Câmpeanu, pentru a se proteja pe el și conducerea care a înființat partidul în ianuarie 1990, propune și obține excluderea grupului de reformiști la Delegația Permanentă a P.N.L. din 12 iulie 1990. Aceștia hotărăsc să înființeze un nou partid, P.N.L.-Aripa Tânără, cu regretul că nu au reușit consolidarea și reformarea din interiorul P.N.L.¹¹ Ulterior o serie de seniori liberali vor părăsi P.N.L. pentru a se alătura P.N.L.-A.T.: Renee Radu Policrat, Vintilă Brătianu, Dinu Zamfirescu. P.N.L.-A.T. a semnat alături de F.S.N., P.D.A.R., M.E.R., „Carta pentru democrație și reformă”, primind în schimb câteva locuri în guvernul F.S.N. (Radu Boroianu, subsecretar de stat la Ministerul Culturii, Viorel Cataramă, subsecretar de stat la Ministerul Comerțului). După modelul tinerilor liberali, în 1991 P.N.L. va accepta de asemenea să facă parte din cabinetul Stolojan, viitorul președinte P.N.L., Mircea Ionescu Quintus acceptând portofoliul Justiției (după ce guvernul Roman a fost dat jos cu ajutorul minerilor veniți la București).

Jocul liderilor liberali de-a opoziția și puterea în același timp a scăzut mult din credibilitatea acestora. Prin fărâmițări și reunificări încercau să-și găsească formula potrivită, dar să și câștige cât mai multă putere, politică și economică. Pe fondul acestor lupte de orgolii, la 23 iulie 1992 Tribunalul Municipiului București autorizează funcționarea Noului Partid Liberal (N.P.L.) care se formează prin plecarea unui grup

¹¹ Domnița Ștefănescu, *Cinci ani din istoria României. O cronologie a evenimentelor din decembrie 1989 – decembrie 1994*, București, Editura Mașina de Scris, 1995, p. 91-92.

consistent de oameni din P.N.L.-A.T., între aceștia Radu Boroianu, Viorel Cataramă, Andrei Chiliman, Călin Popescu Tăriceanu. Conștienți de situația tot mai complicată a mișcării liberale postdecembriste, în septembrie 1992, mai mulți disidenți din PNL (întemeietori ai altor partide) declară că vor unitatea liberalilor sub deviza „Un P.N.L. fără Câmpeanu”.

În iulie 1991 la Congresul Alianței Civice, o parte dintre participanți optează pentru transformarea organizației în partid, aceștia în frunte cu Nicolae Manolescu, bazându-se pe documentele și programele Alianței, formează Partidul Alianței Civice (P.A.C.). Valeriu Stoica este de părere că „nașterea P.A.C. a fost determinată în bună măsură și de incapacitatea P.N.L. din perioada 1990-1991 de a-și asuma un discurs intelectual consecvent și de a-și exercita forța de atracție în mediul intelectual”. P.A.C. ar fi suplinit, în viziunea fostului președinte liberal, lipsa de inspirație a P.N.L. de a oferi „un loc de manifestare marilor voci ale intelectualității”¹². Acest partid „reprezintă un fenomen cu totul particular al vieții politice românești”, scrie în 1993 sociologul Pavel Câmpeanu, explicând că P.A.C. „tinde – și în bună măsură reușește – să instituționalizeze energia dezlănțuită a străzii și să convertească erupția protestatară în opoziție democrată (fără miniștri, fără senatori, fără deputați, fără milionari, fără trecut istoric, fără afiliere la vreo tradiție politică internațională)”¹³. Sondajul Centrului Independent de Sondare estima în aprilie 1992 susținerea PAC la 9,7% din totalul celor domiciliați în mediul urban și 2,5 % din totalul celor care locuiesc la țară: „P.A.C. exercită o atracție relativ moderată și omogenă în rândul generațiilor mijlocii și active care se atenuază pe intervalul de vârstă între 40 și 60 de ani”. Pavel Câmpeanu observă din cercetările făcute că „popularitatea P.A.C. crește pe măsură ce scade vârsta alegătorilor, atingând cota maximă la gruparea celor care nu au împlinit 30 de ani”¹⁴. Peste 20 la sută din electoratul acestui partid cu orientare liberală este format din elevi și studenți, 10 la sută persoane cu pregătire superioară, 10 la sută șomeri și 7 la sută pensionari și casnice¹⁵. P.A.C. va intra în parlament după alegerile din 1992, dar soarta sa nu se deosebește prea mult de celelalte partide liberale. În martie 1993 are loc prima ruptură, după ce patru lideri ai P.A.C. îi trimit lui Nicolae Manolescu o „scrisoare de neîncredere” și își anunță demisia din partid (Stelian Tănase, Călin Atanasiu, Dan Grigore, Emil Tocaci). La începutul anului 1995 criza din P.A.C. devine vizibilă odată cu ieșirea din C.D.R. O serie de membri marcanți ai partidului preferă, însă, rămânerea în Convenție și părăsirea partidului (Mona Muscă, Alexandru Paleologu, Șerban Rădulescu Zoner etc.). În 1996 P.A.C. nu a reușit să treacă pragul electoral de 3%, iar liderul partidului, Nicolae Manolescu, a strâns în cursa prezidențială doar 90.000 de voturi. Partidul Alianței Civice nu și-a găsit locul decât printr-o fuziune târzie cu P.N.L., care va avea loc în februarie 1998.

Între timp, după fuziunea Partidului Socialist-Liberal, condus de Nicolae Cerweni, cu P.N.L. (octombrie 1990), Partidul Național Liberal se alătură, în 1991, celorlalte două partide istorice, P.N.Ț.C.D. și P.S.D.R., pentru a forma Convenția Națională pentru Instaurarea Democrației, care va deveni ulterior Convenția Democratică. P.N.L. părăsește însă această alianță de partide în aprilie 1992, punând pentru a rămâne condiții inacceptabile Convenției: excluderea U.D.M.R. și participarea liberalilor pe liste separate la alegeri. Radu Câmpeanu susținea la ieșirea din C.D.R. că „o alianță mamut

¹² Valeriu Stoica, *op. cit.*, p. 266.

¹³ Pavel Câmpeanu, *De patru ori în fața urnelor*, București, Ed. All, 1993, p. 81.

¹⁴ *Ibidem*, p. 85.

¹⁵ *Ibidem*, p. 87.

de tip C.D.R. nu se mai justifică decât prin dorința celor foarte mici de a deveni mari”¹⁶. După ratarea alegerilor din 1992, Câmpeanu recunoștea că partidul său a făcut două mari greșeli: intrarea în C.D.R. și ieșirea din C.D.R. Fostul aliat al lui Radu Câmpeanu a preferat, însă, rămânerea în C.D.R., înregistrându-se în aprilie 1992 sub denumirea de Partidul Național Liberal – Convenția Democratică. De asemenea P.N.L.-A.T. a intrat în parlament la alegerile din 1992 alături de C.D.R. Gruparea Vintilă Brătianu din P.N.L.-C.D. convoacă Congresul acestui partid, care validează fuziunea cu P.N.L.-A.T. în februarie 1993. Comitetul de conducere al noului partid este format din Horia Rusu (președinte), Valeriu Stoica, Ludovic Orban, Dinu Zamfirescu, Dinu Patriciu. Fuziunea este pusă sub semnul întrebării atât de Niculae Cerveni, membru fondator al P.N.L.-C.D., cât și de P.N.L., prin contestații depuse la Tribunalul Municipiului București. Acesta acceptă contestația lui Cerveni, dar noul partid se va înscrie din nou la 26 mai 1993 sub denumirea de Partidul Liberal 1993 (P.L.’93), P.N.L.-C.D. păstrându-și denumirea sub conducerea lui Niculae Cerveni.

Unificările liberale au loc atât în interiorul C.D.R., cât și în afară, unde Noul Partid Liberal (N.P.L.), avându-i la vârf pe Viorel Cataramă și pe Călin Popescu Tăriceanu, decide fuziunea cu P.N.L. O parte dintre tinerii liberali revin de unde au plecat, cu un ocol de trei ani. La Conferința Națională a P.N.L. din 26-27 februarie 1993 se pune în operă fuziunea, iar la alegerile pentru președinția partidului câștigă Mircea Ionescu Quintus. Nemulțumit de această situație, Câmpeanu împreună cu câțiva susținători adoptă, la 14 septembrie 1993, Declarația de la Putna, în care este proclamată lipsa de legitimitate a Biroului Permanent al P.N.L. Reacția conducerii partidului nu întârzie, iar Mircea Ionescu Quintus face publică (7 decembrie 1993) hotărârea Biroului Permanent prin care Radu Câmpeanu este „decăzut din toate funcțiile de partid, pentru încălcarea statutului P.N.L. și a conduitei liberale”. Războiul dintre cei doi lideri nu se încheie, iar luptele politice se transformă în atacuri efective la 5 februarie 1994, când gruparea Câmpeanu reușește să convoace un congres paralel (la București) cu cel oficial (care are loc la Sinaia în aceeași zi) la care participă peste 400 de reprezentanți din teritoriu, care ulterior încearcă să ocupe sediul central P.N.L. Disensiunile se rezolvă la tribunal, unde în primă instanță are câștig de cauză Câmpeanu, Tribunalul Municipiului București declarând legal (la 28 aprilie 1994) Congresul convocat de acesta, câteva luni mai târziu (7 iulie 1994). Curtea Supremă de Justiție dă dreptate grupului susținut de Quintus. Ruptura se produce astfel și juridic între P.N.L.-Câmpeanu și P.N.L.

Avându-l pe Quintus președinte, P.N.L. revine în C.D.R. în 1994 și încearcă, timp de cinci ani, unificarea cu celelalte partide liberale. Au existat multe proiecte de unificare a formațiunilor liberale: Alianța Național-Liberală, Alianța Civic-Liberală, Uniunea Național-Liberală etc., dar cele mai multe au eșuat din cauza luptelor de orgolii dintre liderii liberali.

Un rol important în unificarea liberală l-a avut fostul lider al C.D.R., Emil Constantinescu. Fiind interesat ca în interiorul Convenției să existe un singur partid liberal ușor controlabil, liderii Convenției au încurajat și au mediat multe dintre negocierile pentru unificare dintre P.N.L., P.N.L.-C.D., P.L.’93 și Partidul Alianței Civice. P.N.L., susținut de Convenție, a preluat rolul de lider al mișcării de unificare liberală mai ales după ieșirea P.A.C. și apoi a P.L.’93 din C.D.R.

La alegerile din 1996 au intrat în parlament, sub sigla C.D.R., două partide liberale: P.N.L. și P.N.L.-C.D. Acesta din urmă a mai suferit o scindare, P.N.L.

¹⁶ Domnița Ștefănescu, *op. cit.*, p. 215.

rămânând singurul partid liberal capabil să atragă de partea sa fracțiunile extra-parlamentare. Procesul de unificare s-a încheiat în 1998 prin absorbția P.A.C. (februarie) și a P.L.'93 (iulie). Partidele rămase în afara acestui proiect, unul condus de Cerveni și celălalt de Câmpeanu, fiind periferice. Totuși Radu Câmpeanu s-a reîntors în 2003 (27 septembrie) la partidul pe care l-a fondat în 1990, P.N.L.-Câmpeanu fiind absorbit de P.N.L. Tot în 2003, P.N.L. a fuzionat cu Uniunea Forțelor de Dreapta, un partid care nu a avut nicicând forța de a candida singur la alegeri, dar care se declara liberal. Aceste fuziuni nu au adus liberalilor nici electorat, nici mijloace materiale suplimentare, dar au asanat scena politică autohtonă întărind pe termen lung Partidul Național Liberal.

3. Compromisul ca metodă de supraviețuire

Artizanal aducerii sub umbrela P.N.L. a tuturor fracțiunilor liberale a fost Valeriu Stoica (devenit după Congresul din mai 1997 prim-vicepreședinte), care a preluat modelul P.D.S.R. de înglobare a grupusculelor declarate social-democrate, pentru a deveni singurul exponent al acestui curent. Însă viziunea sa integratoare nu s-a oprit aici, iar în 2000 a propus o fuziune cu Alianța pentru România (Ap.R.), partid format din foști lideri ai P.D.S.R., care s-au desprins din acest partid în 1997 acuzând conservatorismul liderilor acestuia. Ap.R., condus de Teodor Meleșcanu (fost ministru de externe în guvernarea P.D.S.R. din 1992-1996), nu era un partid liberal, dar se revendica din „A treia cale”¹⁷, declarându-se social-liberal. În 2000 când au început negocierile de comasare a celor două partide, Valeriu Stoica proiecta o înfrângere a P.D.S.R.-ului de atunci (P.S.D.) făcând o aritmetică a procentelor strânse în sondaje de cele două partide. În spatele acestei aritmetici liderul liberal nu socotea și pierderile la nivelul electoratului dur, care vedea această fuziune drept o mezalianță, făcută cu foștii apropiați ai lui Ion Iliescu și Adrian Năstase. Absorbția Ap.R. a avut loc după alegerile din 2000 când partidul lui Teodor Meleșcanu a ratat intrarea în parlament, deși la alegerile locale avusese un scor bun.

Avântul lui Valeriu Stoica de a aduna în P.N.L. cât mai multe grupări care se revendicau drept liberale a dus în 2000 la includerea în P.N.L. a așa-numitei Inițiative Social-Liberale, fostul grup „Un Viitor pentru România”, condus de Vasile Secăreș, un sociolog militar, specializat în probleme de securitate provenit din echipa de conferențieri ai Academiei Ștefan Gheorghiu a P.C.R., care pregătea activității de partid ai regimului comunist¹⁸. Comasarea în P.N.L. a tehnicienilor și experților, care formau linia a doua fostei nomenclaturi a creat rumoare și nemulțumire în rândul liberalilor din Senatul P.N.L., care l-au acuzat pe Valeriu Stoica de deviaționism.

Jocurile și aranjamentele făcute de Valeriu Stoica înainte de alegerile generale din 2000, inclusiv prin retragerea P.N.L. din Convenția Democratică s-au dovedit eficiente pentru partidul său. Numirea lui Teodor Stolojan drept candidat al liberalilor pentru Cotroceni s-a înscris în aceeași logică a lui Valeriu Stoica de a atrage alături de electoratul liberal și alegători de stânga. Rezultatele alegerilor nu i-au dat, însă, dreptate

¹⁷ *A treia cale* a fost lansată de sociologul Anthony Giddens în lucrarea *The Third Way. The Renewal of Social Democracy*, apărută în 1998. Cartea a apărut și în România: Anthony Giddens, *A treia cale. Renașterea social-democrației*, Iași, Polirom, 2001. Giddens propune găsirea unui nou drum politic, doctrinar, teoretic, în afara distincției tradiționale dintre stânga și dreapta: transcenderea simultană a social-democrației de tip vechi și a neoliberalismului. După apariția cărții lui Giddens, premierii german și britanic, Gerhard Schröder și Tony Blair, ambii provenind din familii social-democrate, au dat publicității, în 1999, celebrul raport intitulat *Europe: The Third Way – Die Neue Mitte*.

¹⁸ Vladimir Pasti, *România în tranziție. Căderea în viitor*, București, Editura Nemira, 1995, p. 208.

liderului PNL, iar Teodor Stolojan, fost premier înainte de alegerile din 1992, după răsturnarea violentă a guvernului Roman, nu a reușit să adune mai multe voturi decât Radu Câmpeanu în 1990 (vezi tabelul 2), deși a avut la dispoziție o echipă profesionistă și suficiente fonduri de campanie. Performanța modestă a lui Stolojan în campania din 2000, nu l-a convins pe Valeriu Stoica să abandoneze pe viitor această variantă, dimpotrivă Teodor Stolojan a primit la Congresul din 2001 funcția de președinte al Consiliului Național al P.N.L. La același Congres, Valeriu Stoica a fost ales președinte al P.N.L., câștigând pe seama disputei “istorice” dintre grupările Patriciu și Tăriceanu. Un an mai târziu, însă, Valeriu Stoica pierde controlul în partid și este nevoit să-i cedeze fotoliul de șef al PNL lui Theodor Stolojan în speranța că acesta poate pune punct războiului fratricid iscat de interese personale și orgolii.

Soluția Stolojan a fost una de compromis pe termen scurt pentru liderii liberali care aveau în spate peste zece ani de rupturi și certuri și care nu găsiseră în acest răstimp o personalitate reprezentativă pentru P.N.L. Ieșirea din scenă a lui Mircea Ionescu Quintus, despre care Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității găsisse dovezi că a colaborat cu Securitatea, a lăsat partidul fără arbitru. Valeriu Stoica își putea face jocurile sub tutela bătrânului liberal fără teama șubrezirii partidului. În absența unei persoane cu autoritate (Quintus avea autoritatea vârstei), P.N.L. cade însă ușor pradă luptelor intestinale. Construcția liberală realizată cu atâta greutate nu este solidă. Theodor Stolojan a reușit să se impună, fiindcă venea din afară și nu putea fi făcut părtaș nici unei grupări. Odată cu retragerea lui în plină campanie electorală (septembrie 2004) P.N.L. se află într-o situație precară. Alianța cu P.D. pusă în operă tot de Valeriu Stoica (septembrie 2003) a echilibrat într-un fel Partidul Național Liberal, care se sprijină în campania electorală din 2004 pe liderul P.D., Traian Băsescu – o variantă pentru alegerile generale care poate aduce mai multe voturi Alianței decât Theodor Stolojan. Această Alianță este, însă, pentru Valeriu Stoica, retras din politica activă a P.N.L. în 2002, doar „o etapă intermediară în procesul de unificare a celor două partide”¹⁹. Proiectul de unificare a fost lansat de Stoica în iulie 2004, într-un moment nepotrivit pentru ambele partide, înainte de alegerile generale. Planul prevedea ieșirea P.D. din Internaționala Socialistă, abandonarea de către P.N.L. a celei Liberale și contopirea partidelor într-unul de centru-dreapta, care să se afilieze la Partidul Popular European: „unificarea asigură, chiar și în caz de pierdere a alegerilor, o bază politică solidă pe care se poate construi alternativa politică în ciclul electoral următor”. Valeriu Stoica încerca să argumenteze cu patru luni înainte de scrutinul general că acest proiect ar trebui pus în practică până la alegeri: „ar putea fi realizat și post-electoral, dar ar fi mult mai greu [...] Între voința politică de unificare și procesul tehnic poate fi o diferență de un an sau doi. Dar această voință politică poate fi decisă la un Congres, în numai o oră”²⁰. Inițiativa a fost respinsă atât de liderii P.N.L., cât și de cei ai P.D. Riscul unei propuneri de acest fel în campania electorală ar fi fost ca ambele partide ale Alianței să piardă procente serioase din electoratul tradițional.

Retragerea lui Theodor Stolojan din fruntea P.N.L. și lăsarea interimatului Partidului Național Liberal în mâinile lui Călin Popescu Tăriceanu, oferea alegătorilor liberali argumente în plus pentru a se mobiliza, fiindcă Tăriceanu reprezenta nucleul dur al liberalilor. Unificarea P.N.L. cu P.D. era pasul logic următor pentru liberali, întrucât

¹⁹ *Nevoia de a governa cu fața la cetățean*, interviu cu Valeriu Stoica, în Revista “22”, 28 iunie-3 iulie 2004, Anul XIV, Nr. 751.

²⁰ Valeriu Stoica, *Proiect pentru victoria opoziției*, în “Evenimentul zilei”, 16 iulie 2004.

ar fi dus la structura scenei politice autohtone, ar fi oferit P.N.L.-ului posibilitatea de a deveni lider al noii formațiuni, ar fi reglat problemele “istorice” ale liberalilor, oferind în același timp un răspuns confortabil electoratului prin îmbinarea neoliberalismului cu social-democrația.

De altfel, în interiorul mișcării liberale au existat mereu tentații social-democrate susținute de oportunismul liderilor P.N.L., în chiar prima perioadă a anilor '90, când reformiștii liberali păreau să aibă relații mai mult decât cordiale cu echipa lui Petre Roman. Mai complicată s-a dovedit însă relația “politică” a liderului liberal Stoica cu liderul social-democrat Adrian Năstase. Imediat după ce acesta a ajuns prim-ministru, Valeriu Stoica s-a grăbit să semneze la începutul anului 2001 un protocol cu partidul de guvernământ, P.S.D., fără a avea nimic de câștigat pentru P.N.L. Aducerea lui Theodor Stolojan a fost tot o formulă de a împăca electoratul reformat și volatil al P.S.D. cu cel liberal. Alianța P.N.L.-P.D. creată pentru alegerile din 2004 a avut în primă instanță același rol, dincolo de comasarea voturilor în tabăra opoziției democratice. Alegerea lui Călin Popescu Tăriceanu în funcția de președinte al P.N.L. ar fi putut, în aceeași ecuație, să faciliteze fuziunea celor două partide dacă premierul și-ar fi asumat această strategie. Figura sa de liberal pur sânge în tandem cu Traian Băsescu ar fi acomodat repede electoratul celor două partide, îndreptându-l spre curentul popular.

După ce a ajuns președinte plin al P.N.L., Călin Popescu Tăriceanu a respins sugestiile făcute de Traian Băsescu, atât în privința fuziunii, cât și în cea a alegerilor anticipate, sub pretext că prioritatea sa numărul unu ca prim-ministru este integrarea europeană. De altfel, Congresul care l-a adus în fruntea liberalilor pe Tăriceanu nici nu a dezbătut propunerea lui Valeriu Stoica de fuziune a celor două partide, deși argumentul istoriei nevrotice a P.N.Ț.C.D. care a plătit toate oalele sparte ale guvernării C.D.R. era la îndemână.

Relansarea discuției privind fuziunea P.N.L. cu P.D. sub umbrela populară, la șase luni după câștigarea alegerilor, de același Valeriu Stoica, a fost privită cu ostilitate de premierul Tăriceanu care a sugerat că această preocupare este a marginalilor liberali. Stoica a pus la punct tactica fuziunii folosind principiile federaliste: păstrarea organismelor Alianței într-o primă fază, astfel încât P.N.L. și P.D. să nu se lanseze într-o competiție a funcțiilor, urmând ca ulterior formațiunea să evolueze spre structuri unitare de jos în sus. Vădit iritat de reluarea subiectului premierul a spus că “P.N.L. este și va rămâne liberal din convingere și nu din oportunitate”, excluzând orice negociere doctrinară.

Între timp, Partidul Democrat preluând pragmatismul fostului său lider, Traian Băsescu, a hotărât să treacă de pe culoarul socialist ocupat de P.S.D., spre cel popular cu o mai largă susținere europeană. Refuzul P.N.L. de a face împreună cu P.D. un partid puternic se dovedește pe zi ce trece păgubos pentru liberali: P.N.L. scade în sondajele de opinie, așa cum a prevăzut la începutul anului Valeriu Stoica, în vreme ce P.D. crește, iar o eventuală unificare nu se va mai face în favoarea P.N.L. În schimb democrații, primiți ca observatori în Partidului Popular European, au posibilitatea să adune în jurul partidului grupusculele creștin-democrate parlamentare și neparlamentare, transformând partidul într-o forță redutabilă. Președintele Băsescu va susține din umbră această construcție, distanțându-se tot mai mult de cabinetul Tăriceanu, prin critici mai mult sau mai puțin voalate. În acest fel liberalii vor deveni principalii responsabili ai guvernării dacă lucrurile derapează, iar electoratul va căuta țapul ispășitor în rândurile P.N.L.

Primul șef de guvern liberal din epoca postdecembristă, așezat în acest fotoliu prin negocierile și abilitățile președintelui Băsescu, a dovedit în primul an de guvernare că

nu are un proiect politic pentru formațiunea sa și că nu reușește să fie un mediator în P.N.L., rămânând captiv al unei fracțiuni care amestecă interesele politice cu cele economice. Încrederea electoratului în Călin Popescu Tăriceanu a scăzut constant, iar imaginea sa a fost grav afectată după ce a ratat (iulie 2005) momentul prielnic pentru alegeri anticipate, alegeri care ar fi putut aduce Alianței P.N.L.-P.D. o majoritate confortabilă în legislativ.

P.N.L. nu s-a preocupat, după alegerile din 2004, de configurarea viitorului său, iar în absența unei strategii pe termen mediu și lung, Partidul Național Liberal ar putea repeta momentele schismatice ale istoriei sale postdecembriste. Sinusoidele ample urmate de liberali în primii 15 ani de după căderea regimului comunist, sugerează că acest partid preferă să revină la acțiunile spontane și provizoriul din perioada anilor '90, abandonând platoul tacticilor și calculelor politice care i-au asigurat primul loc în coaliția de guvernământ la începutul anului 2005.